अध्यापनप्रतिग्रहैर्ब्राह्मणो धनमार्जयेदित्यत्र राजसूयेन यजेतेत्यादिवत् याजनाद्यात्मकैर्द्धनमर्जयेदित्यन्वयात् प्रतिग्रहस्यार्जनरूपता सिद्धा प्रतिग्रहस्य स्वत्वाहेतुत्वं च तद्विरुद्धं स्वत्वहेतुव्यापारस्यैवार्जनत्वादत आह याजनेति। कर्जनरूपता अर्जनपदव्यपदेशः। अविरोधस्तपनदयति याजनादाविति तथा च याजनादीनां स्वत्वाहेतुत्वेन तदन्वयानुरोधवत् अर्जयेदित्यत्रार्जनत्वं न स्वत्वजनकत्वं किन्तु स्वत्वप्रयोजकत्वमेव तच्च प्रतिग्रहेऽप्यस्तु दत्ते सत्यं प्रतीगृह्णातीत्यवधारण एव तदुद्देश्येन दातुस्त्यागात् ततस्वत्वोदयात् प्रतिग्रहवैसक्षण्याने तद्व्यतिरेकाच्चेति भावः"।

"न च दानस्य स्वत्वहेतुत्वे प्रमाणाभावः "सप्त वित्तागमा धर्म्या दायो लाभः क्रयो जयः। प्रयोगः कर्मयोगश्च सत्प्रतिग्रह एव च" इत्यादिमन्वादिवचनैस्तस्य स्वत्वहेतुत्वाप्रतिपादनादिति वाच्यं ब्राह्मणाय त्यक्तायां गवि मौरियं ब्राह्मणस्य न तु ममेत्यादिवार्यजनीनप्रतीतेरेव तत्र प्रमाणत्वात् प्रदानं स्वाम्यकारणमितिवचनाच्च अत एव विदेशस्थं पात्रसद्दिश्य त्यक्तधने स्वीकारमन्तरेणैव पात्रस्य मरणस्थले पितृदायत्वेन तद्धनं पुत्रादिभिर्विभज्य गृह्यते अन्यथा तैरिव उदासीनैरपि तद्धनस्वीकारस्य कृष्णदेरिवोपादाने यथेष्टनियोगे च प्रत्यवायो न स्यात्। नन्वेवं दानादेव स्वत्वसिद्धेर्दत्तवस्तुनि स्वीकारो व्यर्थ इति चेत्"लब्ध्वा चाष्टगुणं फलमित्यादि"स्मृतेः प्रतिग्रहीतरि द्रव्यदानस्य फलविशेषं प्रति हेतुत्वेन तादृशफलसम्पत्त्यर्थमेव प्रतिग्रहस्योपयोगात् याजनाध्यापनप्रतिग्रहैर्द्विजो धनमर्जयेदित्यादिस्मृत्या प्राप्तकृत्या च प्रतिग्रहस्यापि स्वत्वहेतुत्वबोधनाच्च स्वत्वजनकव्यापारस्यैवार्जनपदार्थत्वात्"शब्दशक्तिप्र०। अधिकं दानशब्दे द्रष्टव्यम्।

द्रव्यभेदप्रतिग्रहे दोषस्तु अयाचितशब्दे उक्तस्तत्र

अयाचितस्य विषयभेदे प्रतिग्रहे न दोषः यथा

"अयाचितोपपन्नं तु नास्ति दोषः प्रतिग्रहे। असतं तं विदुर्देवास्तस्मात्तच्चैव निर्गुदेत्। गुरुभृत्यांश्चोज्झितीर्भुरर्चिष्यन् देवतातिथीन्। सर्वतः प्रतिगृह्णीयात् न तु दद्येत् स्वयं ततः। साधुतः प्रतिगृह्णीयादथ वाऽसाधुतो द्विजः। गुणवानल्पदोषस्य निर्गुणो हि निमज्जति। एवं तस्करवृत्त्या वा कृत्याभरणमात्मनः। कुर्याद्विशुद्धि परतः प्रायश्चित्तं द्विजोत्तमः"। गारुडे २१५ अ०। अधिकम् अन्ये दर्शयिष्यमाणे गु०तत्त्वग्रन्थे द्रष्टव्यम्। तीर्थप्रतिग्रहनिषेधो यथा "स्वकार्ये पितृकार्ये वा देवताभ्यर्चनेऽपि वा। निष्फलं तस्य तत्तीर्थं यावत् तद्धनमश्नुते। यतस्तीर्थे न गृह्णीयात् पुण्येष्वायतनेषु च" कौर्मे ३३अ०। राजादिप्रतिग्रहनिषेधो यथा "न राज्ञः प्रतिगृह्णीयात् शूद्रप्रतिग्रहादपि। न चान्त्यजादयश्च निन्दितात् वर्जयेद्बुधः" कौर्मे १५अ०। आपदि गर्हितप्रतिग्रहस्यादोषः दृष्टत्वरा० "प्रोक्तप्रतिग्रहाभावे ब्राह्मण्यां दृष्टदापदि। विप्रोऽश्नन् प्रतिगृह्णन् वा यतस्ततोऽपि नाघभाक्। गुर्वादिपोषणार्थं देवाद्यर्थं च सर्वशः। प्रत्यादद्याद्द्विजो यस्तु भक्षयेमात्मनोऽपि च। दधिक्षीराज्यमांसानि मन्यपुष्पाम्बुभक्षकान्। मयामांसासनं शाकं प्रत्याख्येयं न कर्हिचित्। अपि दुष्कृतकर्मभ्यः समादद्याद्याचितम्। पतितेभ्यस्तथाऽन्येभ्यः प्रतिग्रहमसंशयम्"। प्रतिग्रहीतुं शक्तस्य तत्त्यागे तत्रैव स्थानान्तरे स्वर्ग उक्तो यथा "शक्तः प्रतिग्रहीतुं यो वेदहृत्तः ससंयतः। लभ्यमानं न गृह्णाति स्वर्गस्तस्य सुनिश्चितम्। प्रतिग्रहकृतं वापि याचितं यो न यच्छति। तत्कोटिगुणितं पश्चात् स्वतो दासत्वमृच्छति"। दाता च न स्वरेद्दानं प्रतिग्राही न याचते। तावुभौ नरकं यातो दाता चैव प्रतिग्रही। वदन्ति कवयः केचिद्दानप्रतिग्रहौ प्रति। प्रत्यक्षं किमु मेरेह दातृयाचकयोर्बलम्। दातृहस्तो भवेद्दूर्ध्वमधस्तिष्ठेत् प्रतिग्रही। दानं प्रतिगृह्णीयात् प्रतिग्राही व्रजत्यधः।" तस्य प्रकारमाह गु०त० विष्णुधर्मोत्तरे "भूमेः प्रतिग्रहं कुर्याद्भूमेः कृत्वा प्रदक्षिणम्"। प्रदक्षिणं न सर्वस्यभूमेः किन्तु तत्रस्थस्य प्रदक्षिणावर्त्तनमात्रं, भूमेरसन्निधाने तासद्दिश्य प्रदक्षिणम्। "करे गृह्य तथा कन्यां दासदासौ द्विजोत्तमाः!। करन्तु हृदि विन्यस्य धर्मो ज्ञेयः प्रतिग्रहे""आरुह्य च गजस्योक्तः कर्णे चाश्वस्य कीर्त्तितः। तथाचैकफलानान्तु सर्वेषामविशेषतः। प्रतिगृह्णीत गां पुच्छे पुच्छे कृष्णाजिनं तथा। आरण्याः पशवश्चान्ये ग्राह्याः पुच्छे विचक्षणैः। प्रतिग्रहमयोद्रस्य आरुह्य च तथाऽऽचरेत्। बीजानां सस्यमादाय रत्नान्यादाय सर्वशः। वस्त्रं दद्यान्न आदद्यात् परिधाय तथा पुनः। आरुह्योपानहौ यानमारुह्यैव च पादुके। द्वैपायान्तु रथं यात्रां कलं दण्डं च धारयेत्। आयुधानि समादाय तथाऽऽभूषणं विभूषणम्। वर्मध्वजौ तथा स्पृष्ट्वा प्रविशेच्च तथा गृहम्। अवतीर्य च सर्वाणि जल-